

Remedios Varo, poesia surrealista

Una de les exposicions més interessants que s'han pogut veure a Girona en els darrers mesos és la que la Casa de Cultura ha dedicat a Remedios Varo, artista d'origen català —va néixer a Anglès el 1908— que va tenir un paper destacat en els cercles surrealistes. Però a pesar de l'innegable interès que té l'obra de Varo, ha quedat en certa manera oblidada, com també ho ha estat la dels també gironins Esteve Francès o Àngel Planells, potser per la forta personalitat d'altres figures com Miró o Dalí, per exemple, que han acaparat l'atenció dels historiadors.

No obstant això, avui ens trobem amb una exposició que arrenca del Museu de Terol —recordem l'aragonès Buñuel que, juntament amb Dalí, va crear una de les obres més representatives del surrealisme cinematogràfic, *Le chien andalou*—, que des de l'any 1989 està dedicant una especial atenció al moviment surrealista, i des d'on han sorgit exposicions centrades en aspectes tan concrets com el *collage* i l'*objet*. La tercera d'elles s'ha dedicat íntegrament a l'obra, literària i pictòrica, de Remedios Varo, de la qual el mateix Breton, pare indiscutible del moviment, en va dir que «...le surrealisme la revendique toute entière».

Les peces que conformen l'exposició, un total de 44 entre pintures i dibuixos —totes provinents de col·leccions privades—, i una representació de la seva obra literària —d'altra banda poc explotada en el context de l'exposició—, són una mostra molt significativa de la seva trajectòria, que podríem dividir a

grans trets en tres moments: un primer, lligat a Madrid i, sobretot, a *Barcelona*, on tindrà els primers contactes amb els surrealistes del moment —José Luis Florit, amb qui compartirà exposició a Madrid; Dalí, Miró, Òscar Domínguez, Esteve Francès, amb qui va mantenir una estreta

relació, etcètera. Un segon, centrat a França, principalment a París, on juntament amb els màxims exponents del surrealisme, alguns dels quals ja va conèixer a Barcelona —Breton, Duchamp, Éluard, Leonora Carrington, Péret, etcètera—, participarà en les exposicions i manifestacions més importants del moment. Finalment, el tercer període, vindria marcat pel seu trasllat a Mèxic, juntament amb Péret, un dels iniciadors del moviment a França, on es trobarà amb un grup important d'artistes exiliats que fugien de la situació que es vivia a Europa en aquells moments.

Tornant als seus inicis, quan

«Le Message», 1935.
A la dreta,
la casa natal
de Remedios Varo,
a Anglès.

Remedios irromp en el món artístic, el moviment surrealista ja portava uns anys de rotatge; s'havien publicat els dos manifestos, signats pel que sempre ostentà una posició de líder del grup, Breton. El primer, que va aparèixer l'any 1924, correspon al moment d'articulació i configuració ideològica del grup. Amb el segon, l'any 1929, es produeix un període de reflexió i d'implicació política, amb el resultat de l'ingrés de la major part del grup en el partit comunista. A partir de l'any 1930, es produeix l'expansió internacional del surrealisme, formant-se grups a Iugoslàvia, Bèlgica, Txecoslovàquia, Suïssa, Anglaterra, Dinamarca i l'Estat espanyol.

És en aquest context d'internacionalització del moviment en què es justifica l'obra de Remedios. De l'any 1935 són les seves primeres obres surrealistes, algunes d'elles presentades en una exposició a Madrid. D'aquest moment, l'exposició actual en recull sis, *La traversée*, *Le Message*, *La leçon d'anatomie*, *La familia de cisnes*, *Le pianiste masqué* i *Monument a une voyante*, en les quals ja s'aprecien alguns dels trets més característics del surrealisme: el collage, com a tècnica —de fet, s'ha arribat a definir el surrealisme com l'*estètica del collage*—, l'aparició de l'absurd, la descontextualització de la realitat, el llenguatge dels somnis... i, sobretot, un extraordinari sentit de l'humor, aplicable en general a tota la seva obra —els surrealistes varen considerar aquest humor com una

de les formes més eficaces de transformació de la realitat.

Per als surrealistes, i per tant per a Remedios, no es tractaria d'explicar un esdeveniment o de descriure la realitat, sinó de plasmar les visions del subconscient. Per això, en aquest context surrealista, la pintura i qualsevol altra manifestació possible, s'entén com un mitjà a través del qual expressar les experiències internes, exclusivament individuals.

En aquest sentit, creiem important insistir en el fet que el surrealisme no distingeix entre les manifestacions pictòriques, escultòriques, poètiques o de qualsevol altre tipus. El surrealisme s'entén com una *actitud vital* encaminada a alliberar l'home de qualsevol restricció mental. Éluard parlava d'una «poesia surrealista, escrita o pintada», i en aquest sentit, tant el gest poètic com el pictòric són idèntics.

L'any 1937 Remedios es trasllada a París amb Benjamín Péret, company seu durant molts anys. En aquesta etapa parisina, Remedios participa molt activament en les manifestacions del grup, essent present en la majoria de les exposicions surrealistes del moment, vertaders esdeveniments del món artístic parisenc, amb una repercussió internacional molt important.

D'aquest segon període, concretament de l'any 1938, són tres de les peces de la nostra exposició: *Deseo II*, *Las almas de los montes* i *Ojos sobre la mesa*, obra que també va ser present en la gran exposició que sobre el *Surrealisme a Catalunya* es va fer a Barcelona l'any 1988.

crònica

Sens dubte, el període més representat en l'exposició de la Casa de la Cultura és el mexicà, que també coincideix amb el moment més interessant de la seva vida artística. Remedios es

trasllada a Mèxic amb Péret. Allà es troba amb Leonora Carrington, amb qui va mantenir sempre una estreta amistat, amb Paalen, i d'altres artistes exiliats. Durant els anys de la Segona Guerra Mundial, Mèxic, d'una banda, i els Estats Units, de l'altra, —on es troben refugiats Breton, Masson, Ernst, Tanguy, Duchamp i Francès entre d'altres—, es converteixen en els focus principals del moviment. Aquesta relació produïda entre els surrealistes i les cultures americanes, plenes d'elements suggerents, va provocar una nova orientació en l'estètica surrealista.

Tornant a Remedios, de fet durant els primers anys de la seva estada a Mèxic, la seva activitat artística es redueix considerablement. Participa de forma esporàdica en alguna exposició. Principalment, treballa per a la casa Bayer, moment en què signa amb el seu segon cognom, Uranga.

A pesar d'aquest parèntesi, l'interès de l'obra de Varo es manté, com ho podem comprovar en algunes de les obres *Transmisión ciclista con cristales* (1943), o *Dolor reumático* (1947), per exemple, on l'absurd, l'arbitrarietat o el món de l'inconscient, en definitiva, envaeixen l'obra.

A partir del 1953, i estimulada per la seva relació amb Walter Gruen, torna a dedicar-se molt activament a la pintura i a la literatura —l'any 1959 escriu l'obra *De Homo Rodans*—, assolint un gran reconeixement.

Si fins aquests moments hem comprovat que l'obra de Remedios s'amara de surrealisme ja des d'un bon principi, durant

anys de la seva vida —va morir el 1963— demostren una gran delicadesa i un detallisme extrems. Els seus personatges, molt estilitzats, sovint immersos en un món màgic, transmeten una sensació d'equilibri i espiritualitat que envaeix completament l'escena de cada pintura. S'ha parlat sovint del talent narratiu de Remedios Varo, de la *poetització*

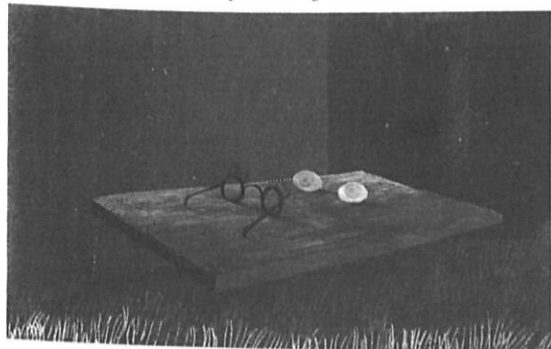
de la seva pintura. De fet, Remedios, amb una extraordinària saviesa d'alquimista, ens ha transportat a l'espai privilegiat d'allò meravellós, d'allò fantàstic, conduïts per la millor de les realitats: el seu art.

NURI ALDEGUER

aquests darrers anys s'accentua i s'evidencia amb molta més força. Ara, podríem dir que en les seves obres Varo es mostra més somniadora, més lliure i espontània, més surrealista que mai. *Las Hojas muertas*, *La despedida*, *Caminos tortuosos*, *La creación de las aves*, *Papilla estelar*; totes elles dibuixos previs, són excel·lents exemples del joc

«*Las hojas muertas*», 1956.

«*Ojos sobre mesa*», 1938.

de Varo amb la realitat, del seu humor, de la seva poesia. També *Locomoción capilar*, *Ascensión al monte análogo*, ... Aquestes obres produïdes en els últims

«*Fenómeno de ingravidez*», 1963.

